

Елдес Гукслей.

Новий романтизм.

Романтики стрінулися в більшості з найріжнороднішими докторами. Клясики дорікають їм за історичну пересаду. Реалісти називають брехунами й трусами, які бояться немилої правди. Моралісти бештають за захоплення пристрастю й емоцією. Фільзофи жалуються на їх упередженне до розуму і вказування на дешевенький містицизм. Соціялістам і приклонникам авторитету недовподоби їх індивідуалізм. Кожний ворог кидає інший камінчик. Але камінчики можна відкинути. Романтики можуть відказати клясикам, що вони є недотепа й виrozumовано холодні, реалістам, що займаються виключно брудом й зиском, моралістам, що їх ідея одинокої репресії є глупа, бо все безуспішна; фільзофам, що їх славний чистий розум (Pure Reason) ні кришки не став ближчим до розвязки всесвітньої загадки від коровячого чистого інстинкту (Pure Instinet); авторитарістам і соціялістам, що їх постійна тиранія й колективізм є врешті так само неприродними як необмежений індивідуалізм. Горшки і кітли можуть сваритись; проте їх краски як в пословиці лишаться незмінені. Найбільша частина ворогів романтизму є в своїх ділах так пересадна й односторонно (сказати б романтична), як самі романтики.

Активність наших днів непевна й хаотична. Ніодного домінуючого літературного, мистецького чи фільзофічного напрямку. Вавилонська вежа понять і суперечних теорій. Але в тій сумарі загального безвладдя можна помітити одну цікаву й значну мельодію, повторювану в різних ключах і ріжними інструментами в кожному з помічних Вавилонів. Це нотка нашого модерного романтизму.

Відразу піднесеться може закид, що ніодин вік не є так далеким від своєрідного романтизму, як саме наш. І на це я даю скоро свою згоду. Модерний романтизм під ніяким оглядом не подобає на романтизм Мура, Місцета і Шопена, коли не балакати про романтизм Шеллея, Віктора Гюго, Бетовена. Дійсно він є якраз їх відверненням. Модерний романтизм є старим романтизмом основно перефасонованим, із всіми його цінностями знищеними. Його плюси стались модерними мінусами; модерне добро це колишне зло. Що тоді було чорне, нині є біле, що було біле, нині є чорне. Наш романтизм є фотографічним негативом того, що процвітав протягом відповідних літ останнього століття.

В кругах політичних ця ріжниця між двома романтизмами є найбільш безпосередно наглядна. Революціонерами з-перед сотні літ були демократи й індивідуалісти. Для них найбільшою політичною цінністю була особиста свобода, яку Муссоліні назвав гнилим трупом, а більшовики висмівають, як ідею винайде-

ну для зіпсутої буржуазії. Люди, що голосували за англійським проєктом закону з 1832 р., що викликали паризьку революцію з 1830 р. були лібералами. Індивідуалізм і свобода це були кінцеві добра, до яких вони стреміли. Ціллю комуністичної революції в Росії було відібрати одиниці всяке право, всяку тинь особистої свободи (зі свободою думки і правом мати душу включно), і перетворити її в складову клітину великої „колективної Людини“ — Просто в механічну потвору, що в більшовицькій тисячолітці займе місце неопанованих горд „обтяжених душею“ одиниць, які нині засилують землю. Для більшовиків одиниця з душею, особистими уподобаннями, окремими таланами це щось гидкого і неприродного в роді видовища чогось так „хаотично живого“, так „містично органічного“. Одиниці мусять бути виключені з існування; комуністична держава вимагає не людей, але трибів і запор в велитенськїм „колективнім механізмі“. Для більшовицьких ідеалістів утопія не ріжниться від якогось з заведень Мр. Генрі Форда. По їхньому, ще не досить щодня прожити 8 годин під фабричною дисципліною. Життя поза фабрикою мусить бути таке саме, як у нутрі. Спочинок слід теж так високо зорганізувати як і труд. До християнського Царства Небесного можуть увійти люди, коли стануть неначе малими дітьми. Умовою входу до більшовицького Земного Раю є статись подібним до машини.

Щоби не ширилось баламуцтво, що я зводжу комуністичну доктрину до карикатури, дозвольте покликатись в моїх словах на численні оригінальні документи, наведені Фульоп-Міллером в незвичайно інтересній книжці про культурне життя на Рядянщині *The Mind and Face of Bolshevism* (думка і обличчє більшовизму). Вони доволі наглядно виказують, що політичні доктрини, випрацьовані Леніном і його наслідниками є повним запереченням революційного лібералізму, проповідуваного Годвином і прославлюваного дитирамбами Шеллея перед тисячоліттям. Годвин і Шеллей вірили в чистий індивідуалізм. Більшовики вірять в чистий колективізм. Одна віра є так само пересадно романтична, як і друга. Не можна жити окремо від товариства і без організації. Але, разом з тим, не можна жити без кришки осторонності й особистої свободи. Виключний ідеалізм Шеллея зеперечують наглядні факти людської біології й економіки. Виключний матеріалізм Леніна заперечують не менше наглядні й річеві факти безпосереднього духового досвіду людини. Революційні ліберали були романтиками, коли відкидали заложення, що людина є так само суспільним еством, як і індивідуальним духом. Більшовики є романтиками, коли заперечують, що людина є чимсь більше ніж суспільним еством, вражливим на самовихованне в напрямі досконалої машини. Оба є пересадні й однобічні.

Модерний романтизм під ніяким оглядом не обмежується до С.Р.С.Р. або політиків. Він просяк в думку й мистецтво кожної країни. Комунізм не поширився нікуди поза межі С.Р.С.Р., але

більшовицьке романтичне обниження духових й індивідуальних вартостей вплинуло в більшій або меншій мірі на „молоде“ мистецтво і літературу кожного західного народу. Так, ціла „кубістична“ тенденція в модерному мистецтві (до якої, — з відрадністю слід занотувати, — малярі й різьбарі відносяться крайно вороже) є глибоко симптоматична як бунт проти духа й особовости, котрому більшовики дали практичний і політичний, так само як і мистецький вислів. Кубісти доцільно виключили зі свого мистецтва все „містично органічне“, заступаючи його постійною геометрією. Вони були ворогами всякої „сентиментальности“ (улюблене слово в більшовицькім словарі лайок), всякої одинокі літератури — так сказати б, всіх духових і індивідуальних цінностей, які дають значіння індивідуальному життю. Мистецтво, голосять, є питанням чистої форми. Кубістичне малярство є цього роду, що все, що лиш має нахил до індивідуального духа як духа, усувається. Воно звернулось виключно (і зверталось дуже часто, дозвольте завважити, з незвичайною зручністю) до абстрактної естетичної людини, яка є в майже такому самому відношенні до дійсного комплексу людських істот як економічна людина соціалістів або механічний зліпок більшовицького колективного чоловіка.

Кубістичному нищенні всього людського в мистецтві часто товаришить романтичний і сентиментальний подив для машин. Фрагменти машин щедро густо-часто зустрічаємо в модерному малярстві. Є різьбарі, які працюють намагаються репродукувати форми, винайдені інжинірами. Амбіцією поступових архітектів є затерти різниці між мешканевим домом а фабрикою; після вислову Ле Корбісіє, дім це „машина для проживання“.

„Молоді“ письменники так само люблять машини як і „молоді“ артисти. Кілько дитирамбів вийшло на хвалу машин, у свободних віршах, з середньо-західної Америки! На європейському континенті поступові письменники повинаходили для власного уподобання зовсім казкові Чікага й Нью-Йорки, де кожний дім є хмародером, а кожний хмародер фабрикою, повною безнастанно порушуваних коліс, де на кожній вулиці є надземна залізниця, літаки, що кружляють довкола коминів, електричні знаки на кожній білій стіні, авта не їздять повільніше як шістьдесят миль на годину, а гамір, неначе сімдесят потвор було б. Ось і переклад стрічок Маяковського¹⁾ про Чікаго:

Чікаго: Місто
Збудоване на шрубі!
Електро-динамо — механічне місто!
Спирально оформлене —
На крилевім кружку —
При кожному ударі години
Обертається довкола!
Пять тисяч хмародерів

¹⁾ Найбільший поет „Червоної Москви“.

Гранітні сонця!
 Сквери —
 Милями женуть у небо,
 Рояться мільйонами людей,
 Сталеві птахи
 Літаючі Бродвеї...

Описи Сходу Томи Мура в *Lalla Rookh* є далеко менше фантастичні й романтичні від цього. Захоплення машинами, так характеристичне для модерного мистецтва є певного роду поворотом до хлопячих літ. Маючи дванадцять літ, ми всі одушевлялись льокомотивами, корабельними машинами, присадами. Амбіцією кожного було бути палячем або машиністом — чимнебудь, щоби лише наше заняття крутилось годинами довкола боготвореної машини. Зростаючи, більшість з нас прийшла до переконання, що людські душі є в дійсності більше складні й інтенесні ніж найбільш обдуманний механізм. Модерний артист здатється в низ подався, повернувся до занять хлопячих літ. Намагається бути примітивним. Таким, можна пригадати, був романтичний Руссо. Але, коли дикунство Русса було чесне, тонке й інтелігентне, примітивізм наших модерних артистів є мішаниною загумінкового хулігана, африканського негра й п'ядесятилітнього школяря. Наші модерні Русси зарозумілі з психольогії [Пруст (*Proust*) був нагально заатакований всіма дійсно поступовими молодими людьми в Парижі!]; вони глузують з метафізики, в якій вона не була б формі; погорджують розумом і ладом, а проте, нельогічно, продовжують писати і малювати, хоч уважають усяке мистецтво марнотравством часу. В їхніх очах ідеальне життя це таке, в яким є багатство спортів, гамору, машинерій і громадської агітації.

Особисто, не маю великої вподоби в ніякому з романтизмів. Коли б мені прийшлося рішуче конечно вибирати між ними, то очевидно я вибрав би старший. Пересада в оцінці духа й індивідуа коштом матерії, суспільности, машинерій і організації, здається мені, є пересадою в слушному напрямі. Новий романтизм, наскільки я могу бачити, засуджений на очевидну смерть. (Але це, що я називаю смертю, нові романтики називають життям і *vice versa*.) Ні, коли переді мною вибір, я ні до одного з романтизмів не прихилився би; я заявив би ся за чимсь посереднім між ними. Одинокою фільзофією життя, що має якісь вигляди на постійно творче існування це фільзофія, яка передусім числиться з фактами — фактами духа й фактами матерії, інстинкту й інтелекту, індивідуалізму і громадськості. Мудрець відкине обі скрайности романтизму і вибере реалістичну золоту сердину.

З анг. мови переклав

І. Черкавський.